

HỘI THẢO KHOA HỌC QUỐC GIA "DU LỊCH VÀ ẨM THỰC"

HỘI THẢO KHOA HỌC QUỐC GIA "DU LỊCH VÀ ẨM THỰC"

TRƯỜNG ĐẠI HỌC VĂN HIẾN
Thành Nhân trước thành Danh

● info@vhu.edu.vn ● 18001568

Harmony Campus: 624 Âu Cơ, Phường 10, Quận Tân Bình, TP. HCM
HungHau Campus: Đại lộ Nguyễn Văn Linh, Khu đô thị Nam Thành phố, TP. HCM
Heart Campus: 736 - 738 - 740 Điện Biên Phủ, Phường 10, Quận 10, TP. HCM
myU Campus: 665 - 667 - 669 Điện Biên Phủ, Phường 1, Quận 3, TP. HCM

ISBN: 978-604-346-380-4

SÁCH KHÔNG BÁN

NHÀ XUẤT BẢN KINH TẾ
THÀNH PHỐ HỒ CHÍ MINH

MỤC LỤC

LỜI NÓI ĐẦU

SUSTAINABLE FOOD TOURISM: A REVIEW OF APPROACHES AND BENEFITS

Trần Thị Bích Duyên..... 1

DU LỊCH ẨM THỰC VÀ NHỮNG XU HƯỚNG PHÁT TRIỂN Ở VIỆT NAM

Nguyễn Văn Vĩnh..... 12

SỰ KẾT HỢP HIỆU QUẢ GIỮA DỊCH VỤ DU LỊCH ẨM THỰC VÀ NGÀNH NÔNG NGHIỆP

Nguyễn Văn Đông..... 21

ĐÓNG GÓP CỦA DU LỊCH ẨM THỰC ĐẾN GIAO LƯU VĂN HÓA ĐỊA PHƯƠNG

Huyền Thị Mai Trinh, Trần Đình Huy..... 40

SỨC MẠNH TỔNG HỢP CỦA DU LỊCH ẨM THỰC: CÔNG THỨC MỚI ĐỂ PHÁT TRIỂN DU LỊCH THÀNH PHỐ HỒ CHÍ MINH

Nguyễn Ngọc Bảo..... 52

PHÁT TRIỂN DU LỊCH ẨM THỰC Ở TỈNH TIỀN GIANG - TIẾP CẬN TỪ CÂU CHUYỆN ẨM THỰC

Đỗ Lê Phúc Hưng Thịnh, Sui Nghiệp Phát..... 67

QUẢNG BÁ DU LỊCH ẨM THỰC TIỀN GIANG - NHÌN TỪ GÓC ĐỘ TRUYỀN THÔNG MỚI

Đoàn Nguyễn Thùy Trang..... 89

THE IMPACTS OF SOCIAL MEDIA PLATFORMS ON GENERATION Z'S TRAVEL DECISION-MAKING

Phạm Công Danh..... 98

KHAI THÁC YẾU TỐ ÁNH SÁNG TRONG PHÁT TRIỂN DU LỊCH ẨM THỰC TẠI ĐỒNG BẰNG SÔNG CỬU LONG

Nguyễn Thị Dung.....115

KHAI THÁC GIÁ TRỊ VĂN HÓA ẨM THỰC ĐIỂM ĐẾN TÂY SÔNG HẬU TRONG PHÁT TRIỂN DU LỊCH ẨM THỰC

Trần Trọng Lễ..... 129

VAI TRÒ CỦA HOẠT ĐỘNG VẬN CHUYỂN NHƯ GHE THUYỀN ĐẾN PHÁT TRIỂN DU LỊCH TẠI THÀNH PHỐ MỸ THO, TỈNH TIỀN GIANG

Nguyễn Anh Phúc, Huỳnh Thị Ngọc Quý 143

LIÊN KẾT THỰC PHẨM VÀ DU LỊCH: NGHIÊN CỨU VỀ HỦ TIẾU MỸ THO, TỈNH TIỀN GIANG

Phạm Trịnh Hồng Phi..... 150

PHÁT TRIỂN DU LỊCH BỀN VỮNG TẠI THÁI LAN VÀ KINH NGHIỆM CHO VIỆT NAM

Trần Thị Hòa 163

EXPLOITING THE CULINARY CULTURAL VALUE OF THE ISLAM CHAM PEOPLE IN TOURISM DEVELOPMENT IN AN GIANG PROVINCE

Nguyen Luu Diem Phuc, Ngo An..... 173

KHAI THÁC TIỀM NĂNG ẨM THỰC HALAL NHẪM LÀM PHONG PHÚ SẢN PHẨM DU LỊCH TỈNH TIỀN GIANG

Nguyễn Phùng Thu Trinh..... 192

KHAI THÁC GIÁ TRỊ VĂN HÓA ẨM THỰC CHAY PHỤC VỤ HOẠT ĐỘNG DU LỊCH TẠI THÀNH PHỐ HỒ CHÍ MINH

Nguyễn Phúc Hùng, Vũ Phương Linh 206

XU HƯỚNG VỀ DU LỊCH ẨM THỰC TRONG CHUYỂN ĐỔI CÔNG NGHỆ

Phạm Trịnh Hồng Phi 220

**ẨM THỰC CHAY TRONG PHÁT TRIỂN DU LỊCH Ở TỈNH
TÂY NINH**

Du Quốc Đạo..... 237

MỠ QUẢNG: ĐẶC SẢN TÌNH NGƯỜI XỨ QUẢNG

Nguyễn Việt Tú..... 246

**BANH MI IN THE SPOTLIGHT: A CASE STUDY OF STREET
FOOD COMPETITION IN HO CHI MINH CITY**

Trần Trọng Thành..... 259

BANH MI AND INTERNATIONAL TOURISM ACTIVITIES

*Minh Trung VO, Bao Trung DUONG,
Vuong Hoai Thao NGUYEN, Thi Lan Chi NGUYEN*..... 275

**XÂY DỰNG CHIẾN LƯỢC PHÁT TRIỂN THƯƠNG HIỆU SẢN
PHẨM CHẾ BIẾN TỪ GẠO Ở LÀNG NGHỀ TRUYỀN THỐNG
SẢN XUẤT BỘT GẠO SA ĐÉC, TỈNH ĐỒNG THÁP**

*Trần Ái Tiên, Nguyễn Minh Triết,
Nguyễn Thị Kiều Oanh, Hồ Ngọc Các* 287

**PHÁP LUẬT VỀ QUẢNG CÁO CÁC SẢN PHẨM ẨM THỰC
TỪ GẠO THEO TIÊU CHUẨN QUỐC TẾ VÀ GỢI Ý CHO
VIỆT NAM**

Nguyễn Thuận An, Phạm Hoàng Phúc..... 306

KHAI THÁC TIỀM NĂNG ẨM THỰC HALAL NHẪM LÀM PHONG PHÚ SẢN PHẨM DU LỊCH TỈNH TIỀN GIANG

Nguyễn Phùng Thu Trinh¹

Tóm tắt

Tiền Giang là địa phương hiện nay thu hút nhiều khách du lịch quốc tế đến tham quan, du lịch, trong đó có khách du lịch quốc tế Hồi giáo từ các nước Malaysia, Indonesia, Singapore, Ấn Độ có khả năng mua sắm, chi tiêu và trải nghiệm văn hóa ẩm thực cao tại địa phương. Điều quan tâm của khách du lịch quốc tế Hồi giáo là ẩm thực địa phương phải đảm bảo được các tiêu chí về chứng nhận Halal. Qua phương pháp thu thập, tổng hợp và phân tích tài liệu cùng hoạt động trải nghiệm ẩm thực, du lịch tại địa phương Tiền Giang, bài viết này góp phần làm rõ về khái niệm Halal, các tiêu chí chứng nhận Halal cũng như đánh giá được thực trạng phục vụ ẩm thực Halal hiện nay tại tỉnh Tiền Giang. Kết quả nghiên cứu cho thấy Tiền Giang có nhiều thuận lợi, tiềm năng để khai thác ẩm thực Halal đưa vào phát triển du lịch; tuy nhiên cần nhiều chính sách, kế hoạch và định hướng phát triển loại hình du lịch Halal trong thời gian tới.

Từ khóa: du lịch Hồi giáo, du lịch Halal, ẩm thực Halal, du lịch Tiền Giang

EXPLOITING THE POTENTIAL OF HALAL CUISINE TO ENRICH TOURISM PRODUCTS IN TIEN GIANG PROVINCE

Abstract

Tien Giang is a locality that currently attracts many international tourists to visit and travel, including international Muslim tourists from Malaysia, Indonesia, Singapore, and India who have the ability to shop spend and experience the local culinary culture. The concern of international Muslim tourists is that local cuisine must meet the criteria for Halal certification. Through the method of collecting, synthesizing and analyzing documents and culinary and tourism experience activities in Tien Giang locality, this article contributes to clarifying the concept of Halal and the criteria for Halal certification and as well as evaluate the current status of serving Halal cuisine in Tien Giang province. The research results show

¹ Khoa Du lịch, Trường Đại học Văn Hiến. Email: trinhnpt@vhu.edu.vn

that Tien Giang has many advantages and potential to exploit Halal cuisine into tourism development; however it also requires many policies, plans and orientations for developing Halal tourism in the coming time.

Keywords: *Islamic tourism, Halal tourism, Halal cuisine, Tien Giang tourism*

1. ĐẶT VẤN ĐỀ

Halal là thuật ngữ phổ biến trong cộng đồng người Hồi giáo trên thế giới. Đây được xem là tiêu chuẩn dùng cho các sản phẩm mà người Hồi giáo có thể sử dụng được theo luật Hồi Giáo. Trên thực tế, ngành công nghiệp Halal không chỉ có thực phẩm mà hiện đã bao gồm dược phẩm, mỹ phẩm, sản phẩm y tế, đồ vệ sinh cá nhân và thiết bị y tế. Về dịch vụ, ngành Halal được mở rộng ra lĩnh vực hậu cần, tiếp thị, in ấn và phương tiện điện tử, đóng gói, xây dựng thương hiệu, tài chính và du lịch. Tuy nhiên, thị trường thực phẩm Halal đang nổi lên như một trong những “đấu trường” có ảnh hưởng và sức hấp dẫn trong kinh doanh thực phẩm toàn cầu.

Thời gian qua, một số điểm du lịch tỉnh Tiền Giang xuất hiện ngày càng nhiều các đoàn khách du lịch quốc tế Hồi giáo (Islam) từ Malaysia, Indonesia, Singapore, Ấn Độ, ... Đa phần du khách Hồi giáo mong muốn được trải nghiệm các loại hình du lịch sinh thái, miệt vườn, du lịch xanh, thưởng thức ẩm thực ngon, được người địa phương chào đón thân thiện và tiếp đãi nồng hậu. Thực tế hiện nay, vấn đề thu hút khách du lịch Hồi giáo đến tham quan các điểm du lịch tỉnh Tiền Giang cho thấy mặc dù có sự xuất hiện ngày càng nhiều của khách Hồi giáo quốc tế nhưng khả năng sử dụng và chi trả các dịch vụ du lịch như ẩm thực, lưu trú và mua sắm chưa cao. Điều này xuất phát từ nguyên nhân địa phương chưa nắm bắt đầy đủ tâm lý du lịch và đáp ứng được nhu cầu du lịch của khách du lịch Hồi giáo, đặc biệt là các tiêu chuẩn chứng nhận ẩm thực Halal vẫn chưa được nhìn nhận và đầu tư hiệu quả.

Ngày 14 tháng 02 năm 2023, Thủ tướng Chính phủ đã ban hành Quyết định phê duyệt Đề án “Tăng cường hợp tác quốc tế để xây dựng và phát triển ngành Halal Việt Nam đến năm 2030”. Đây là đề án đầu tiên đưa ra các định hướng lớn mang tầm quốc gia về huy động các nguồn lực quốc tế để xây dựng và phát triển ngành Halal Việt Nam bài bản, chuyên nghiệp, toàn diện, giúp doanh nghiệp Việt Nam tham gia sâu, hiệu quả vào các chuỗi sản xuất và cung ứng sản phẩm Halal toàn cầu (HL, 2023).

Vì thế, để thu hút nhiều hơn lượng khách du lịch quốc tế Hồi giáo đến tham quan, trải nghiệm và sử dụng dịch vụ du lịch tại tỉnh Tiền Giang, cần thiết xây dựng những sản phẩm du lịch đặc thù, cụ thể là sản phẩm ẩm thực Halal chất lượng để phục vụ hiệu quả khách du lịch Hồi giáo, góp phần mang lại nguồn thu nhập lớn để phát triển kinh tế địa phương.

2. PHƯƠNG PHÁP NGHIÊN CỨU

Bài viết chủ yếu sử dụng phương pháp thu nhập, tổng hợp và phân tích các tài liệu công bố về Halal, tiêu chuẩn Halal, ẩm thực Halal và các tổ chức chứng thực Halal của cộng đồng Hồi giáo trên thế giới và ở Việt Nam. Đồng thời, kết hợp hoạt động điền dã tại một số điểm tham quan du lịch, nhà hàng, khách sạn ở tỉnh Tiền Giang có khách du lịch Hồi giáo đến tham quan, ăn uống, lưu trú để đánh giá thực trạng khai thác ẩm thực Halal trong hoạt động du lịch ở tỉnh Tiền Giang.

3. TỔNG QUAN VỀ THỊ TRƯỜNG KHÁCH DU LỊCH HỒI GIÁO ĐẾN VIỆT NAM HIỆN NAY

Theo Báo cáo chỉ số Hồi giáo toàn cầu, những năm trở lại đây, người Hồi giáo đi du lịch trên thế giới tăng nhanh. Năm 2013 có khoảng 108 triệu lượt khách Hồi giáo đi du lịch, con số này đã tăng lên 160 triệu lượt vào năm 2019. Sau đại dịch Covid-19, tốc độ phục hồi thị trường du lịch Hồi giáo tăng mạnh. Dự báo đến năm 2028, ước chừng sẽ có khoảng 230 triệu lượt khách Hồi giáo đi du lịch ra nước ngoài, chi tiêu sẽ lên tới 225 tỷ USD (Văn Đức, 2023).

Thái Lan đứng thứ tư trong danh sách các quốc gia không theo đạo Hồi được khách Hồi giáo ưa chuộng, sau Malaysia, Singapore và Vương quốc Anh. Tại Việt Nam, du lịch Hồi giáo vẫn chưa được đầu tư đúng mức nên thị trường quốc tế Hồi giáo đến nước ta còn khiêm tốn. Theo số liệu được Tổng cục thống kê công bố, “trong tháng 09/2023, lượng khách quốc tế đến Việt Nam ước đạt 1.054.449 lượt khách. Hàn Quốc vẫn là thị trường gửi khách nhiều nhất đến Việt Nam với 2,58 triệu lượt. Trung Quốc đại lục đứng thứ hai với hơn 1,12 triệu lượt và Đài Loan (Trung Quốc) đứng thứ 3 với hơn 557.000 lượt. Ngoài ra, các thị trường nằm trong top đầu có lượng khách đến Việt Nam nhiều nhất trong 3 quý của năm nay gồm Mỹ (hơn 548.000 lượt khách), Nhật Bản (hơn 414.000 khách), Thái Lan (hơn 351.000 lượt khách), Malaysia (hơn 333.000 khách), Campuchia (hơn 289.000 lượt khách), Australia (hơn 283.000 lượt khách)” (Bảo Thoa, 2023).

Thị trường du lịch Hồi giáo hiện nay vẫn chỉ phổ biến từ khách du lịch Malaysia. Nguyên nhân chính là du lịch Việt Nam vẫn chưa đáp ứng được những nhu cầu dành riêng cho khách du lịch Hồi giáo. Cụ thể, tại các sân bay Việt Nam, hiện nay duy nhất chỉ có một phòng cầu nguyện và khu ẩm thực Halal cho người Hồi giáo tại sân bay Tân Sơn Nhất, nhưng không phổ biến cho khách phổ thông mà chỉ dành cho 70 khách Hồi giáo VIP hạng thương gia. Bên cạnh đó, thánh đường Hồi giáo nằm ở khu vực trung tâm còn rất hạn chế, cụ thể, thành phố Hồ Chí Minh có 14 Thánh đường nhưng chỉ có 3 Thánh đường nằm ở trung tâm thuận lợi cho du khách đến cầu nguyện. Tại một số tỉnh thành, khu vực khác, phòng cầu nguyện và nhà hàng Halal dường như chưa có, trừ một số ít thánh đường Hồi giáo mà du khách có thể được phục vụ.

Chiến lược phát triển du lịch Việt Nam đến năm 2030 cho thấy nhiều chính sách du lịch hướng đến các thị trường mới như Trung Đông, Ấn Độ, nhằm phục vụ tốt hơn cho khách du lịch Hồi giáo. Du lịch Việt Nam tập trung khai thác thị trường Hồi giáo có khả năng chi trả cao, du lịch dài ngày, đặc biệt chú trọng khu vực Trung Đông bao gồm 16 nước, trong đó Hội đồng các nước vùng Vịnh (GCC) gồm 6 nước Arab Saudi, UAE, Oman, Qatar, Kuwait và Bahrain.

Khách du lịch từ khu vực Trung Đông ngoài đặc điểm chung là theo đạo Hồi, còn có đặc điểm riêng là thích đi nghỉ dưỡng biển, tiện nghi, riêng tư, có spa, safari cho trẻ con, kết hợp đi du lịch để tìm cơ hội thương mại, đầu tư. Do vậy, cần tập trung nghiên cứu đầu tư nâng tầm dịch vụ phục vụ nhu cầu đặc biệt của khách Hồi giáo, tiếp tục khai thác thị trường khách du lịch Hồi giáo gần như Malaysia, Indonesia, Singapore, Ấn Độ (Ngọc Hà, 2023). Phần lớn công ty du lịch từ Malaysia, Indonesia... đều cho rằng sở dĩ nhiều du khách đến từ các thị trường chọn tour du lịch Việt Nam vì giá tour rẻ, giá nhiều mặt hàng cũng phù hợp túi tiền của họ. Bên cạnh đó, với sự xuất hiện nhiều hãng hàng không đến từ khu vực Trung Đông như Emirates, Etihad, Qatar Airways, Turkish Airlines, ... mở đường bay thẳng đến Việt Nam, số lượng khách Hồi giáo đến từ các quốc gia này đang tăng lên rất nhanh.

Nhiều hoạt động xúc tiến, quảng bá du lịch như: tổ chức đón các đoàn Fam Trip, Press Trip từ các nước Hồi giáo tham quan, khảo sát các sản phẩm du lịch, giao lưu doanh nghiệp du lịch giữa các quốc gia, tổ chức các đoàn khảo sát gồm doanh nghiệp du lịch Việt Nam, cơ quan quản lý Nhà nước về du lịch của Việt Nam đến các quốc gia Hồi giáo tìm hiểu về văn

hóa, đất nước con người và kết nối doanh nghiệp du lịch hai nước. Các hoạt động này nhằm góp phần thúc đẩy phát triển thị trường khách du lịch Hồi giáo đến Việt Nam.

Về tâm lý, khách du lịch người Hồi giáo tôn thờ Thượng Đế Allah, đề cao giáo huấn của Tiên tri Mohammed, lấy kinh Qur'an và giáo lý của đạo Hồi làm kim chỉ nam cho các hoạt động đời thường. Tháng Ramadan theo lịch Hồi giáo là tháng quan trọng nhất của mọi tín đồ Hồi giáo. Trong suốt thời gian này, tín đồ theo đạo Hồi không được ăn, uống, hút thuốc, ... (đưa bất kể thứ gì vào miệng) vào ban ngày (từ khi mặt trời mọc đến khi mặt trời lặn). Nhưng phụ nữ mang thai, trẻ em dưới 5 tuổi, người đi du lịch ở nước ngoài mà quốc gia đó không lấy đạo Hồi làm quốc giáo thì được miễn trừ.

Về ẩm thực, người Hồi giáo tuân thủ nghiêm ngặt tiêu chuẩn Halal, chỉ ăn thịt dê, cừu, trâu, bò, gia cầm, ... do chính tay người Hồi giáo đóc kinh và làm thịt, không ăn thịt heo, huyết động vật, không uống rượu. Trang phục truyền thống của người Hồi giáo là áo dài màu trắng và quần trắng, khi làm lễ thường đội chiếc mũ nhỏ màu trắng. Đàn ông Hồi giáo khi đi làm công sở mặc âu phục vest. Trang phục của phụ nữ Hồi giáo trùm kín từ đầu đến chân, không để lộ tóc. Với riêng Thổ Nhĩ Kỳ, do ảnh hưởng của văn hóa châu Âu nên phụ nữ dần được ăn mặc thoải mái hơn như phụ nữ phương Tây.

Người Hồi giáo theo quy định cầu nguyện 5 lần/ ngày, khi cầu nguyện quay mặt về hướng Tây, hướng của Thánh địa Mecca. Khi đi du lịch, người Hồi giáo thường chọn khu vực lưu trú gần các Thánh đường Hồi giáo thuận tiện cho việc cầu nguyện, hoặc lựa chọn các khách sạn có bố trí khu vực hay phòng cầu nguyện riêng. Ngoài các quy định về tiêu chuẩn Halal trong ăn uống, khách Hồi giáo thích được ngồi cách biệt với các nhóm khách hàng khác trong nhà hàng, khách nam nữ có thể ngồi ăn riêng. Khi lưu trú tại các khách sạn, những du khách Hồi giáo cũng có nhu cầu sử dụng các dịch vụ phù hợp với văn hoá dân tộc, tôn giáo của họ. Từ đồ nội thất, màu sắc, cách sắp đặt nội thất, vật dụng trên bàn ăn cho đến cách phục vụ, giao tiếp, ứng xử và cách ăn uống, món ăn đều có những đặc trưng riêng nếu như hiểu và nắm bắt tâm lý, nhu cầu tốt sẽ mang lại sự hài lòng cao.

4. KẾT QUẢ NGHIÊN CỨU VÀ THẢO LUẬN

4.1. Tổng quan về Halal

Người Hồi giáo vốn rất quen thuộc với khái niệm về Halal và Haram (ngược với Halal) và tuân thủ nghiêm quy định này trong đời sống sinh hoạt

ăn uống hàng ngày. Do Halal là tiêu chí quy định trong giáo lý nên các sinh hoạt ăn uống luôn được người Hồi giáo tự nguyện chấp hành. Halal do chính người Hồi giáo tạo ra, là giá trị thiêng liêng, cao quý được quy định cụ thể trong luật Shariah của người Hồi giáo, lưu truyền, trân trọng và tôn vinh và trở thành văn hoá của cộng đồng Hồi giáo.

Tuy nhiên, cách hiểu về Halal có thể khác nhau, một số người cho rằng “Halal là không thịt lợn” (pork-free), một số khác nói “Thân thiện với người Hồi giáo” (Muslim-friendly). Thực phẩm Halal không chỉ không có thịt lợn hoặc không có cồn, mà nguồn thịt hoặc gia cầm cũng phải từ động vật được cho phép tiêu thụ (gà, gia súc, cừu) và phải được giết mổ theo quy tắc Hồi giáo để biến chúng thành Halal. Vậy, Halal có nghĩa là “được phép” hoặc “hợp pháp”.

Halal đòi hỏi quá trình của một sản phẩm đảm bảo đúng các quy tắc Hồi giáo và tính toàn vẹn trong suốt chuỗi cung ứng. Điều này phải được hiểu đó là, nguồn thực phẩm, quá trình chuẩn bị, đóng gói phải là Halal phù hợp với luật Shariah (của Hồi giáo). Chúng ta cũng có thể hiểu, một sản phẩm gọi là Halal, được chứng nhận Halal phải có đủ thông tin và kiến thức đầu là sản phẩm được phép và không được phép theo luật Hồi giáo. Bên cạnh đó, các sản phẩm Halal và không Halal không thể được sản xuất trong cùng một dây chuyền sản xuất ... Trong đó nguồn thịt hoặc gia cầm cũng phải từ động vật được cho phép tiêu thụ (gà, gia súc, cừu) và phải được giết mổ theo quy tắc Hồi giáo để biến chúng thành Halal.

Halal theo tiếng Arab là cho phép theo quy chuẩn của Qur'an. Halal là thuật ngữ phổ quát áp dụng cho tất cả các khía cạnh của cuộc sống người Hồi giáo. Halal được nói ở đây liên quan đến sản phẩm thực phẩm và đồ uống, dược phẩm, mỹ phẩm và sản phẩm chăm sóc cá nhân, thực phẩm chức năng. Sản phẩm Halal được xác nhận đảm bảo sự "tinh sạch" theo quy định của đạo Hồi trong quá trình sản xuất đảm bảo không có các thành phần Haram (tức là bị cấm - ngược với Halal).

Halal tức là sự bảo đảm tuyệt đối những quy định từ vấn đề ăn uống hay chứng thực những thực phẩm xuất khẩu cho người Hồi giáo sử dụng. Halal được hiểu là thuật ngữ chứa đựng nội dung được quy định trong giáo lý (Shariah) có nguồn gốc từ Qur'an và Sunnah Thiên sứ Mohammed (saw): *“Hãy ăn các món được phép dùng và tốt sạch mà Allah đã cung cấp cho các người. Hãy sợ Allah, Đáng mà các người tin tưởng”* (Thiên kinh Qur'an, Suroh Al-Ma'idah, câu 88), *“Hỡi nhân loại! Hãy ăn những thức ăn được cho phép và sạch sẽ và chớ dẫm theo dấu chân của Shaytan; quả thật*

nó là kẻ thù của các người” (Thiên kinh Qur’an, Suroh Al-Baqarah, câu 169), “Hỡi những ai có niềm tin! Hãy ăn những thức ăn tốt sạch mà Ta (Allah) đã cung cấp cho các người; Và hãy biết ơn Allah nếu các người chỉ thờ phụng riêng Ngài” (Thiên kinh Qur’an, Suroh Al-Baqarah, câu 173), “(Allah) cấm các người dùng thịt của xác chết, và máu (huyết), và thịt của con heo, và món vật cúng cho ai khác không phải là Allah; và thịt của những con vật bị vắn (hay thối) cổ chết; và những con vật bị đập chết, và những con vật bị rơi trên cao xuống chết; và những con vật bị húc chết bằng sừng; và những con vật bị các con thú dữ ăn một phần trừ khi các người làm cho sạch (bằng cách cắt cổ chúng theo đúng nghi thức); và những món vật cúng trên bàn thờ hay trên đá” (Thiên kinh Qur’an, Suroh Al-Ma idah, câu 4).

Halal được chấp nhận trong Hồi giáo là bảo đảm về chủ thể chịu trách nhiệm Halal là người Muslim (Islam); Quy trình giết mổ Halal phải đúng thể thức Hồi giáo; Thành phần của sản phẩm Halal không chứa chất Haram. Nghi lễ giết mổ động vật (Dhabīḥah (ذبيحة)) không áp dụng cho động vật dưới nước (thủy sản). Các động vật phải được giết mổ bởi người Hồi giáo, trong khi giết phải đọc đoạn kinh nhắc đến đấng tối cao Allah. Theo một số Fatwas², con vật được giết theo quy định của người Hồi giáo (Thiên kinh Qur’an, Suroh Al-Ma idah, câu 5) tức là làm cho con vật chết một cách nhanh chóng bằng một lưỡi dao sắc bén, giúp con vật “được giết mổ” không kịp đau (trước khi chết), bỏ máu, không nhìn thấy lưỡi dao, không nghe mùi máu từ một cơ sở giết mổ trước đó.

Động vật cho thực phẩm Halal không được giết bằng cách đun sôi, bóp cổ, hoặc cho điện giật. Thịt sau khi giết nên được treo lộn ngược cho đủ để ráo hết máu. Tất cả con vật sống dưới nước được coi là Halal “hợp pháp cho bạn là ở từ biển.” (Thiên kinh Qur’an, Suroh Al-Ma idah, câu 96) (mặc dù Hanafī madhhab³ khác nhau về điều này). Tuy nhiên, điều này cũng đang phải chịu sự kiểm tra xem quá trình phát triển của con vật sinh trưởng có tác động bởi yếu tố Haram hay không?

Thực phẩm Halal là các sản phẩm được người theo Hồi giáo sử dụng để ăn, uống, làm đẹp, chăm sóc ngoài da hoặc truyền vào cơ thể con người. Halal bắt buộc loại trừ những thứ được coi là ô uế như thịt heo và tất cả sản phẩm điều chế từ chất có trong con heo (Haram). Halal cũng không chấp nhận huyết (máu) và thịt các loài động vật bị bệnh, hoặc đã chết (bị bóp cổ,

² Một phán quyết tôn giáo Islam, một ý kiến học thuật về một vấn đề của luật Hồi giáo (Islam).

³ Các giáo phái của Hồi giáo

vì rơi xuống từ độ cao, vì bị húc bởi động vật khác, bị giết để dân cúng thần thánh khác ngoài Allah, giết mổ không theo quy định Halal), và tất cả các loại thực phẩm chứa bất kỳ các loại bị cấm như đã nêu (trong Haram).

Sản phẩm Halal tuyệt đối không phải thịt lợn hay những sản phẩm liên quan đến thịt lợn; thực phẩm Halal phải tuân thủ luật Sharia trong giết mổ; giết mổ đúng cách; không phải thịt thú rừng có một răng nanh và chim chóc có móng vuốt, thịt của các con vật (dùng hai chi trước đưa thức ăn vào miệng), con vật sống hai môi trường (vừa trên cạn vừa dưới nước),... Đặc biệt, rượu và đồ uống có cồn hoặc được điều chế chung, lai giống chung với các chất (Haram) chất không được công nhận Halal.

Đến nay nhiều doanh nghiệp muốn cấp chứng nhận Halal cho các sản phẩm của mình song còn nhiều hạn chế do các cách mà chúng ta tiến hành trong thời gian qua chưa thực đáp ứng đúng yêu cầu chuẩn Halal quốc tế (Jakim - Tổ chức Halal quốc tế của Malaysia). Điều này cản trở lớn đối với việc tăng khả năng tiêu thụ, nâng cao và mở rộng thị trường của doanh nghiệp xuất khẩu Việt Nam.

4.2. Hoạt động chứng thực Halal hiện nay trên thế giới và ở Việt Nam

Việc chứng thực Halal đã xuất hiện rất sớm từ Hoa Kỳ và các nước ở châu Âu. Chính sự gia tăng số tín đồ Hồi giáo cũng như nhu cầu tiêu thụ sản phẩm Halal trên thế giới đã xuất hiện các tổ chức chứng thực các sản phẩm thực phẩm và nguyên liệu đáp ứng tiêu chuẩn Halal tại Hoa Kỳ và nhiều nước ở châu Âu. Việc xác nhận Halal bằng nhãn biểu tượng H-MCG (Halal) và qua đó người Hồi giáo khi sử dụng dễ dàng chọn sản phẩm tiêu dùng được (Halal) và không được (Haram).

Khi nói đến thực phẩm Halal, nhiều người nghĩ rằng đó là sản phẩm thuần túy chỉ liên quan các sản phẩm từ thịt. Người theo đạo Hồi phải đảm bảo rằng tất cả các loại thực phẩm, đặc biệt là thực phẩm chế biến, dược phẩm và các mặt hàng như mỹ phẩm cũng cần chứng thực Halal. Thông thường các sản phẩm này có chứa sản phẩm động vật hoặc các thành phần khác (như độ men, cồn) mà không được phép tiêu thụ trong cộng đồng Hồi giáo.

Từ năm 1991, nhà sản xuất súp, ngũ cốc, mỹ phẩm, dược phẩm, thực phẩm chế biến, và các ngành công nghiệp khác, cũng như các khách sạn, nhà hàng, hãng hàng không, bệnh viện và các nhà cung cấp dịch vụ khác đã theo đuổi thị trường Halal. Chứng nhận Halal cho người theo đạo Hồi mà các thành phần và phương thức sản xuất của một sản phẩm đã được kiểm

nghiệm và được phép của tổ chức cấp chứng nhận Halal. Nó cũng cho phép các công ty xuất khẩu sản phẩm sang thị trường Trung Đông và hầu hết các nước Đông Nam Á. Chứng nhận Halal lâu đời và có uy tín được biết đến là dịch vụ Islam của Hoa Kỳ.

Tại châu Âu, một số tổ chức đã được tạo ra trong hơn hai mươi năm qua để chứng nhận các sản phẩm tiêu chuẩn Halal. Một cuộc khảo sát gần đây của một Hiệp hội bảo vệ người tiêu dùng Hồi giáo (ASIDCOM) của Pháp cho thấy rằng thị trường các sản phẩm Halal đã được phát triển một cách hỗn loạn ở châu Âu. Các tổ chức chứng nhận châu Âu không có một định nghĩa chung về “Halal” cũng không thống nhất thoả thuận thủ tục kiểm soát và truy xuất nguồn gốc Halal.

Ở Việt Nam, nhiều sản phẩm xuất hiện trên thị trường có nhãn Halal ngày càng nhiều và không rõ nguồn gốc chứng thực. Nhiều hàng hoá có nhãn Halal có nguồn gốc chứng thực từ Việt Nam xuất hiện trên thị trường của cộng đồng Hồi giáo thế giới ngày càng lớn. Tín đồ Hồi giáo ở Việt Nam ngày càng lo lắng về độ an toàn Halal vì ngày càng có nhiều sản phẩm có nhãn Halal chứa chất Haram. Ở nước ngoài đã có những khuyến cáo về độ tin cậy khi Halal được chứng thực từ Việt Nam. Hiện thị trường Việt Nam không khó khăn tìm ra các sản phẩm có chứng thực Halal nhưng chứa các chất Haram từ heo lợn, từ mỡ (chất béo) của các động vật chưa qua giết mổ theo quy trình của Halal, hay có chất từ rượu cồn hoặc các sản phẩm được chế biến trong không gian, môi trường chưa đảm bảo tiêu chí Halal. Tình trạng này đã có khuyến cáo từ người Hồi giáo nước ngoài, tạo sự lo lắng trong cộng đồng Hồi giáo Việt Nam và người Hồi giáo đang làm ăn, hợp tác với Việt Nam. Điều này ảnh hưởng rất lớn đến hoạt động ăn uống trong du lịch và gây tâm lý lo ngại đối với du khách là người Hồi giáo.

Gần đây, Văn phòng Chứng nhận Halal của cộng đồng Hồi giáo Việt Nam cùng với một số văn phòng Halal bên ngoài như Cục Phát triển Islam Malaysia - JAKIM đã giúp một số cá nhân và tổ chức Việt Nam được cấp dấu chứng nhận Halal để tiếp tục tham gia hoạt động xuất khẩu đến thị trường Malaysia, Indonesia, Brunei, UAE, Arab Seut, ...

Tuy đã có nhiều nỗ lực từ các cá nhân thuộc cộng đồng Hồi giáo và các Ban đại diện cộng đồng Hồi giáo thuộc các tỉnh thành ở Việt Nam, song việc xâm nhập thị trường thực phẩm Halal của Việt Nam trong thời gian qua chưa có lộ trình cụ thể. Hàng hoá có chứng nhận Halal của Việt Nam sang thị trường Hồi giáo vẫn đang gặp nhiều trở ngại do thiếu đảm bảo chất lượng và hiểu biết đầy đủ về Halal. Tình hình nhà nhà làm Halal, người

người chứng nhận Halal phổ biến và không có cơ chế nào quản lý. Ngành du lịch, tôn giáo chưa có những tham mưu cụ thể để có thể hướng dẫn về hoạt động chứng thực Halal. Các tổ chức đại diện Hồi giáo tại các địa phương đặt cho mình nhiệm vụ quá sức (do không đủ nguồn lực và nghiệp vụ đặc thù của ngành công nghệ Halal) khi phải thực hiện chứng thực Halal cho thị trường. Tình hình sôi động trong chứng thực Halal chưa có lối thoát tích cực để có thể đưa Halal vào hoạt động bảo đảm yêu cầu tiêu dùng của thị trường, thúc đẩy thương mại, du lịch của Việt Nam vào thị trường Hồi giáo và quốc tế.

Ngày 14/02/2023, Thủ tướng chính phủ đã phê duyệt đề án Công nghiệp Halal nhằm sản xuất các sản phẩm xuất khẩu sang thị trường Hồi giáo và thu hút khách du lịch Hồi giáo đến kinh doanh, làm ăn và du lịch tại Việt Nam.

4.3. Hiện trạng phát triển ẩm thực Halal ở Tiền Giang hiện nay

Cách Thành phố Hồ Chí Minh, trung tâm kinh tế lớn của miền Nam khoảng 70km, Tiền Giang là một trong những điểm đến được khách du lịch quốc tế lựa chọn đến tham quan, du lịch do khoảng cách gần, việc di chuyển đến tương đối thuận tiện. Đồng thời, Tiền Giang còn là địa phương có ẩm thực đa dạng, nhiều cảnh đẹp sinh thái gắn với văn hóa sông nước, miệt vườn, đời sống con người Tiền Giang thân thiện, hiếu khách, nhiệt tình, “*Đoàn du khách Malaysia chọn đi tour xuống Tiền Giang. Khi chiếc xuồng ba lá chở du khách luôn lách qua các con rạch ở xã Thới Sơn, thành phố Mỹ Tho, chị Yanti Makassar thỉnh thoảng hét lên khi chiếc xuồng hơi tròn trành do sóng của những chiếc thuyền ngược lại nhưng tỏ ra thích thú vô cùng*” (Lê Nam, 2014).

Theo thống kê tính đến tháng 11 năm 2023, Tiền Giang đón 363 ngàn lượt khách quốc tế, tăng 4,9 lần và 906 ngàn lượt khách nội địa, tăng gần 27% so cùng kỳ. Nếu chỉ tính riêng trong tháng 11, Tiền Giang cũng đón khoảng 126 ngàn lượt khách, tăng hơn 36% so cùng kỳ. Đây là con số ấn tượng sau thời gian dài ngành Du lịch Tiền Giang nói riêng, cả nước nói chung gặp khó khăn do tác động của dịch bệnh và nhiều nguyên nhân khác (Cổng thông tin điện tử tỉnh Tiền Giang, 2023).

Các nhóm khách du lịch Hồi giáo đến từ Indonesia, Malaysia rất thích mua sắm và có khả năng chi trả cao nhưng họ không có nhiều lựa chọn để xài tiền, chưa có nhiều nơi phục vụ được nhu cầu mua sắm chuyên biệt của khách hàng Hồi giáo. Ông Nguyễn Xuân Thịnh, một hướng dẫn viên du lịch cho biết thêm: “*khách theo đạo Hồi đến từ Indonesia rất thích mua sắm ở*

Sài Gòn Square, chợ Bến Thành... với các mặt hàng như quần áo, túi xách, vải vóc và đặc biệt thích bánh pía. Họ mua rất nhiều bánh pía để ăn trong thời gian đi tour ở Việt Nam và mang về, trung bình mỗi người mua 10 cây bánh pía nhưng có những đoàn mua nhiều đến nỗi tính trung bình mỗi người mang theo đến 40 cây bánh pía. Ai cũng bị quá cước khi trở về nhưng họ đều rất vui và thoải mái đồng ý chi trả cho khoản tiền này” hay như chia sẻ của ông Lâm Duy Phong (chủ cơ sở kẹo Hồng Phúc, xã Thới Sơn, Thành phố Mỹ Tho) khi giới thiệu món kẹo đặc trưng của vùng Mỹ Tho và Bến Tre bằng tiếng Indonesia khiến cho du khách rất thích thú và họ mua rất nhiều bánh kẹo (Lê Nam, 2014) (Hình 1).

Hình 1. Một nhóm du khách đạo Hồi đến từ Indonesia đang chọn mua hàng tại một điểm bán bánh kẹo ở Mỹ Tho (Tiền Giang)

Không chỉ có dịch vụ bán hàng, nhà hàng, quán ăn... cũng đang xoay sở để đáp ứng nhu cầu dòng khách này. Nhà hàng Bách Tùng Viên (thành phố Mỹ Tho), nơi thường phục vụ đoàn du khách Indonesia ghé vào ăn, mặc dù chưa có chứng chỉ Halal (chứng chỉ xác nhận sản phẩm nào đó đạt yêu cầu về các thành phần và điều kiện sản xuất đáp ứng yêu cầu trong kinh Qua'ran và luật Shariah của đạo Hồi) nhưng cũng đang cố gắng sắp xếp để phục vụ du khách theo đạo Hồi. Cụ thể, khu ăn uống của khách đến từ các quốc gia đạo Hồi nằm cách biệt hẳn với nhóm khách khác, từ ly uống nước, chén, đĩa, muỗng, ... đến dụng cụ nấu bếp cũng riêng biệt. Cách đó không xa là một tòa nhà hai tầng được dành làm khu cầu nguyện cho khách đạo Hồi theo đúng tiêu chuẩn tối thiểu của tôn giáo này. Phạm Thị Bạch Tuyết, đại diện nhà hàng này, cho hay “ngoài việc tuyệt đối không chế biến món ăn bằng thịt heo, mỡ heo, nhà hàng còn phải đặt thức ăn của những nhà hàng có chứng chỉ Halal ở Thành phố Hồ Chí Minh đưa xuống dành cho những khách có yêu cầu. Khách đến từ thị trường này nhiều năm nay tăng rõ rệt. Để phục vụ tốt du khách này, chúng tôi đang tìm đầu bếp có thể chế biến các món ăn theo đúng kiểu Halal và xin cấp chứng chỉ Halal cho bếp của

nhà hàng. Thực đơn dành cho nhóm du khách Hồi giáo được ưa chuộng gồm những món như: cá kho tộ, cá tai tượng chiên xù, canh chua cá điêu hồng... được các thực khách nước ngoài thưởng thức” (Lê Nam, 2014).

Điêm qua tình hình phục vụ khách du lịch Hồi giáo đến Tiền Giang trong thời gian qua cho thấy: Tiền Giang là địa phương có nhiều thuận lợi trong thu hút khách du lịch quốc tế, đặc biệt là khách du lịch Hồi giáo đến du lịch, tham quan. Tuy nhiên, địa bàn tỉnh Tiền Giang hiện nay chưa có nhiều cơ sở nhà hàng, quán ăn theo đúng tiêu chuẩn Halal để phục vụ cho du khách. Địa bàn thành phố Mỹ Tho hiện nay ngoài nhà hàng Bách Tùng Viên thì còn có nhà hàng Halal Mekong phục vụ khách du lịch Hồi giáo. Ngoài ra, một số công ty du lịch lữ hành ở Thành phố Hồ Chí Minh cũng thường đặt dịch vụ ăn uống ở Thánh đường Hồi giáo Ấn Độ (Thành phố Mỹ Tho, Tiền Giang). Nhiều khách du lịch Malaysia, Indonesia thường có thói quen mang theo đồ ăn riêng vì không có nhiều sự lựa chọn khác. Nhiều khách Hồi giáo chọn Tiền Giang là điểm đến du lịch vì từ Thành phố Hồ Chí Minh đi tham quan có thể đi về trong ngày, việc ăn uống sẽ thuận tiện hơn. Điều này làm cho khả năng chi tiêu của khách Hồi giáo bị hạn chế, địa phương không tìm kiếm được doanh thu cao từ các dịch vụ này.

Là công ty có nhiều năm hoạt động trong lĩnh vực xác thực và cung cấp chứng nhận Halal, Công ty Halal Quốc gia Việt Nam cho biết, qua khảo sát thực tế, thách thức hiện nay của du lịch Việt Nam là xây dựng niềm tin về một điểm đến an toàn và có sự chuẩn bị sản phẩm cho đối tượng khách du lịch Hồi giáo. Trong đó, điều cốt lõi chính là cung cấp thực phẩm Halal. Hiện nay các cơ sở lưu trú hay nhà hàng đạt chuẩn Halal chưa được cung cấp phổ biến, nhiều cơ sở lưu trú vẫn chưa hiểu rõ về Halal, vẫn tồn tại một số nhà hàng tự phong Halal nhưng thực tế chưa được cơ quan thẩm quyền hay đơn vị đại diện tôn giáo Hồi Giáo kiểm duyệt, nhân viên phục vụ chưa có nhiều kinh nghiệm và kiến thức nghiệp vụ phục vụ cho đối tượng khách du lịch theo đạo Hồi. Điều này cũng sẽ gây ảnh hưởng đến uy tín và độ tin cậy của du khách Hồi giáo.

5. KẾT LUẬN VÀ MỘT SỐ ĐỀ XUẤT

Theo Marina Muhamad, Giám đốc phát triển du lịch thuộc Trung tâm Du lịch Hồi giáo Malaysia, hiện nay cộng đồng khách du lịch theo đạo Hồi có xu hướng lên mạng để tìm hiểu trước điểm du lịch. Họ thích những nơi có nhiều hoạt động du lịch bền vững, sạch sẽ, vệ sinh, hướng đến sức khỏe, trải nghiệm và đặc biệt có sự trân trọng văn hóa Hồi giáo. Đặc biệt, xu hướng du

lich trải nghiệm, hướng đến sức khỏe và bền vững là khá phổ biến hiện nay (Tuờng Bách, 2023). Vì thế, với hệ sinh thái tự nhiên đặc trưng của khu vực đồng bằng sông Cửu Long với sông ngòi dày đặc, thiên nhiên xanh tốt, tỉnh Tiền Giang có nhiều thuận lợi để phát triển du lịch sinh thái, du lịch miệt vườn và nhiều loại hình du lịch khác. Tỉnh cũng có nhiều di tích lịch sử văn hoá, danh lam thắng cảnh được xếp hạng cùng nhiều lễ hội, làng nghề và ẩm thực địa phương được đánh giá cao. Hiện nay, Tiền Giang có nhiều doanh nghiệp, cơ sở hoạt động kinh doanh điểm đến đã quan tâm đầu tư, khai thác phát triển đáp ứng khá tốt nhu cầu tham quan, trải nghiệm của khách du lịch. Đây là những điều kiện thuận lợi để thu hút khách du lịch quốc tế đến Tiền Giang tham quan, trải nghiệm, trong đó có khách du lịch Hồi giáo.

Trong thời gian tới, địa phương cần có thêm nhiều chính sách nghiên cứu để đa dạng trong các sản phẩm du lịch phục vụ du khách, đặc biệt là các sản phẩm du lịch về ẩm thực địa phương. Cần phổ biến các thông tin chính xác về Halal, ẩm thực Halal và du lịch Halal cho cán bộ, nhân viên hay các hợp tác xã làm trong ngành du lịch từ đó hướng đến việc tổ chức các lớp huấn luyện, bồi dưỡng kiến thức Halal và nghiệp vụ phục vụ khách du lịch Hồi giáo. Cần thu hút, tạo điều kiện cho người lao động là người theo đạo Hồi, đặc biệt là người Chăm theo đạo Hồi được tham gia vào các hoạt động phục vụ khách du lịch, tạo sự tin cậy cho khách du lịch.

Bên cạnh đó, các cơ quan, chính quyền địa phương cần có sự liên lạc, phối hợp với các tổ chức tôn giáo, cơ quan, tổ chức kiểm định, chứng nhận Halal chất lượng và có chính sách vận động, giúp đỡ, hỗ trợ các cơ sở nhà hàng, dịch vụ ăn uống tại địa phương sớm đạt các chứng nhận Halal, đảm bảo đúng quy định phục vụ khách du lịch Hồi giáo.

Việc đầu tư nghiên cứu sản phẩm ẩm thực mang đặc thù vùng, địa phương và đảm bảo chất lượng, tiêu chí Halal sẽ là một điều kiện thuận lợi giúp cho thu hút nhiều khách du lịch quốc tế Hồi giáo đến du lịch Tiền Giang ngày càng nhiều hơn, khả năng chi trả cho việc mua sắm đặc sản địa phương và trải nghiệm ẩm thực địa phương của du khách được tăng lên. Vấn đề xây dựng, đầu tư và phát triển loại hình ẩm thực Halal ở Tiền Giang sẽ cần rất nhiều sự phối hợp của chính quyền địa phương, nhiều cơ quan, ban ngành và các cơ sở dịch vụ ăn uống, lưu trú và công ty lữ hành để làm sao trong thời gian tới, có nhiều nhà hàng, cơ sở ăn uống đạt tiêu chuẩn phục vụ ẩm thực Halal, nguồn nhân lực du lịch hiểu biết đầy đủ về Halal, về tâm lý phục vụ du khách Hồi giáo để phục vụ du khách được chu đáo, chất lượng hơn.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- Bảo Thoa (2023). Quốc gia nào đang dẫn đầu về lượng khách du lịch đến Việt Nam. *Báo Công Thương*. Truy cập từ: <https://congthuong.vn/quoc-gia-nao-dang-dan-dau-ve-luong-khach-du-lich-den-viet-nam-275569.html>
- TA (2023). Tiền Giang: Khách du lịch tăng ấn tượng. *Báo Ấp Bắc*. Truy cập từ: <https://baoapbac.vn/kinh-te/202311/tien-giang-khach-du-lich-tang-an-tuong-997167/index.htm>
- HL (2023). Giải pháp thu hút thị trường khách du lịch Hồi giáo - Du lịch Halal. *Báo điện tử Đảng Cộng sản Việt Nam*. Truy cập từ: <https://dangcongsan.vn/kinh-te-va-voi-nhap/giai-phap-thu-hut-thi-truong-khach-du-lich-hoi-giao-du-lich-halal-646498.html>
- Lê Nam (2014). Việt Nam dồn dập đón du khách đạo Hồi. *Tuổi trẻ*. Truy cập từ: <https://tuoitre.vn/du-lich/don-dap-don-du-khach-dao-hoi-654202.htm>
- Ngọc Hà (2023). Khách đạo Hồi chi tiêu 'khủng', Việt Nam tìm cách thu hút thị trường 2,1 tỷ dân. *Báo VietNamNet*. Truy xuất từ: <https://vietnamnet.vn/khach-dao-hoi-chi-tieu-khung-viet-nam-tim-cach-thu-hut-thi-truong-2-1-ty-dan-2188874.html>
- Thiên Kinh Qur'an và Bản dịch ý nghĩa nội dung bằng việt ngữ* (Hassan Bin Abdul Karim và Abdul Halim Ahmed dịch) (-). Madina, K.S.A: Trung tâm Ấn Loát Quốc Vương Fahad về việc xuất bản thiên kinh Qur'an.
- Tường Bách (2023). Giải pháp nào “hút” du khách Hồi giáo đến với miền Trung?. *Tạp chí Kinh tế Việt Nam*. Truy cập từ: <https://vneconomy.vn/giai-phap-nao-hut-du-khach-hoi-giao-den-voi-mien-trung.htm>
- Văn Đức (2023). Giải pháp nào thu hút thị trường khách du lịch Hồi giáo?. *Trang thông tin Kinh tế của Thông tấn xã Việt Nam*. Truy cập từ: <https://bnews.vn/giai-phap-nao-thu-hut-thi-truong-khach-du-lich-hoi-giao/306087.html>

Kỷ yếu Hội thảo khoa học quốc gia “Du lịch và Ẩm thực”

Tác giả
Nhiều tác giả

Chịu trách nhiệm xuất bản
GS.TS. Nguyễn Khắc Quốc Bảo

Biên tập
Nguyễn Ngọc Định

Trình bày (nếu có)

Sửa bản in (nếu có)

Mã số ISBN
978-604-346-380-4

Đơn vị liên kết xuất bản:
Trường Đại học Văn Hiến
Địa chỉ: 613 Âu Cơ, Phường Phú Trung, Quận Tân Phú, Tp.HCM

Nhà xuất bản Kinh tế TP. Hồ Chí Minh
Số 279 Nguyễn Tri Phương, Phường 5, Quận 10, TP. Hồ Chí Minh.
Website: www.nxb.ueh.edu.vn – Email: nxb@ueh.edu.vn
Điện thoại: (028) 38.575.466 – Fax: (028) 38.550.783

In 60 cuốn, khổ 19x26.5 cm tại Công ty TNHH MTV In Kinh tế
Địa chỉ: 279 Nguyễn Tri Phương, Phường 5, Quận 10, TP. HCM
Số xác nhận ĐKXB: 4179-2024/CXBIPH/4-10/KTTPHCM
Quyết định số: 117/QĐ-NXBKTTPHCM cấp ngày 07/11/2024
In xong và nộp lưu chiểu năm 2024